

P. ALOYSIUS A S. BALBINO.¹ ŽIVOT A DÍLO ALOISE JANA HACKENSCHMIDTA, TEPELSKÉHO ANALISTY A PŘÍTELE BOHUSLAVA BALBÍNA

JANA OPPELTOVÁ

P. ALOYSIUS A S. BALBINO. LIFE AND WORK OF ALOIS JAN HACKENSCHMIDT, CHRONICLER OF TEPLÁ AND FRIEND OF BOHUSLAV BALBÍN

The author presents an outline of life and work of a Premonstrate historian who has been somewhat unfairly overshadowed by his friend and correspondent Bohuslav Balbín. The archives in Teplá and the manuscript collection of the monastery contain a number of his works, which in the form of annals describe the history of the canonry of Teplá and others, but also illustrate the life of Alois Hackenschmidt and his circle of friends.

Key words: P. Alois Jan Hackenschmidt OPrem – Bohuslav Balbín – Teplá – Premonstrates – Jesuits – Baroque historiography

„Více jak dva roky Vaši Paternitu nejvřejeji miluji, kterážto láska začala 1642, kdy Vaše Paternita s nejdůstojnějším Otcem Arriagou na prázdninách byla v Sokolově a já, navštěvující gramatiku, jsem pokorně ministroval při mešní oběti, měřeno časem je to již 24 let, co lidskost, upřímnost, příjemnost a laskavost Vaši Paternity mne do své lásky milostivě přitáhla.“²

Předchozí řádky adresoval na počátku srpna roku 1666 tepelský premonstrát a opatský sekretář Alois Jan Hackenschmidt známému historikovi své doby Bohuslavu Ludvíku Aloisovi Balbínovi z Vorličné, členu Tovaryšstva Ježíšova. I když odstiníme dobovou epistolografickou stylizaci, přetrvává zřetelné osobní svědectví o intenzivním vztahu, který – kromě

¹ Tímto způsobem, který napodobuje formu řeholních jmen provázených jménem spolupatrona, Alois Jan Hackenschmidt podepsal svůj list z 28. 6. 1664, určený Bohuslavu Balbínovi (jehož opis se nachází v Klášteře premonstrátů Teplá, ve stejnojmenném archivním fondu [dále KP Teplá], kn. 41, f. 21r, v). Balbínovu odezvu pak můžeme číst v listu z poloviny srpna 1664, který je pravděpodobně jeho jediným listem opsaným do konvolutu odeslané opatské korespondence (KP Teplá, kn. 41, f. 62r), kde se odesílatel podepisuje *servus et humillimus et frater candidissimus fr. Bohuslaus a s. Aloysio*. Jezuíté (stejně jako premonstráti) nepoužívali tuto formu jména, je tedy zřejmé, že se mělo jednat o reakci na předchozí podpis Hackenschmidtův. Je však pozoruhodné, že v edici tohoto listu, kterou z originálu vydal Adolf PATERA (*Dopisy Bohuslava Al. Balbína k opatu tepleckému Raimundu Wilfertovi I. a knězi téhož kláštera Aloisovi Hackenschmidtů z let 1664–1667*, Věstník Královské české společnosti nauk, Praha 1888, s. 143–226), nic takového nenalezeme. List VIII. z 16. 8. 1664 (na s. 160) je podepsán zcela běžným způsobem *Admodum reverendae Paternitatis servus in Christo et frater Bohuslaus Aloysius Balbinus S.J.* Zůstává otázkou, zda tuto, pro něj velmi žádoucí odezvu, si při opisování listu svého přítele Alois Hackenschmidt nedoplnil sám. I když toto zjištění vrhá poněkud stín na věrohodnost některých opisů Balbínovy korespondence, je zároveň příležitou charakteristikou vztahu i ambicí obou protagonistů.

² KP Teplá, kn. 42, f. 165r–166r, dopis z 4. 8. 1666: „...quod plus quam annis 2+ intensissime amare Paternitatem Vestram, quia amare coepi 1642, quando Paternitas Vestra cum reverendissimo P. Arriaga in vacationibus erat Falconovii et ego gramatista in Sacrificio Missae humillime solebam ministrare. Si ergo a tempore mensurandus amor sunt 24 anni a quo Paternitatis Vestrae humanitas, candor, suavitas et benevolentia me in suum amorem gratiose attraxit.“

korespondence – dokládá také dílo obou historiků. Jak prozrazuje uvedený úryvek, nejednalo se však o rovnocenný a kolegiální vztah, neboť tepelský analista ke svému o pět let staršímu spolubratru v kněžské službě vzhlížel, obětavě mu opisoval nejrůznější prameny a na Balbínovo přátelství byl velice hrdý.

Výmluvné svědectví o tom podávají i jeho poznámky – mezi opisy Balbínových a koncepty Hackenschmidtových listů nalezneme i četné výpisky z děl jezuitského historika. Z *Epitome historica rerum Bohemicarum* si Alois Hackenschmidt opsal nejen celou předmluvu,³ ale také veškerá místa, kde jej Balbín citoval (a jakým způsobem), což nadepsal *Memorabilia ex Epitome historiarum P. Balbini de humili fr. Aloysio*.⁴ Obdobně i po vydání prvního dílu velké české vlastivědy *Miscellanea historica regni Bohemiae* již v březnu 1680 vypisoval všechno, co se týká Teplé a jeho samého.⁵

O tři měsíce později Bohuslav Balbín navštívil tepelskou kanonii a svého přítele, v té době již faráře v nedalekých Ovesných Kladrubech. Radost ze setkání dokládá velká frekvence následné korespondence, která na pozadí tragických zvěstí o morové epidemii přináší zprávy o příznivém přijetí prvního svazku Balbínových *Miscellanei* na nekatolických akademiích i o Hackenschmidtově snaze opsat pro přítele rozsáhlý první díl tepelských análů.⁶ Prohloubení vzájemného vztahu pak ilustrují vzájemná oslovení, jimiž se Bohuslav Balbín obracel na svého spolupracovníka: „*Admodum reverendissime, dulcissime et amantissime domine P. Aloysiolulule*.“⁷

Oslovený se Balbínovým přátelstvím ani vzájemnou korespondencí ve své řeholní komunitě nikterak netajil, jak výmluvně dokládá opis listu tepelského faráře Augustina Trötschera, kde je adresát jmenován stejnou zdrobnělinou, kterou Balbín začal užívat v jejich vzájemné korespondenci: „*Admodum reverendissime domine confrater et stylo Balbiniano dulcissime Aloysiole*.“⁸ O tom, jak zásadní místo zaujímal Bohuslav Balbín v životě svého jmenovce, jednoznačně svědčí i portrét, na němž Alois Hackenschmidt drží jediný atribut – dopis s adresou *R. P. Balbino*.⁹

Zatímco Hackenschmidtovy početné literární a vědecké práce zůstaly víceméně neznámé, Balbínovo přátelství pozvedalo tepelského analistu mezi nejvýznamnější členy kanonie. Byl

³ KP Teplá, kn. 35, f. 20r–22v.

⁴ KP Teplá, kn. 34, f. 220v–225v. Vzápětí si Alois Hackenschmidt do svých *Miscellanei* (KP Teplá, kn. 34, f. 230r) zanesl poznámky nazvané *Encomia Goldasti*, kde sice anonymně, ale velmi pečlivě poznamenal strany a všechny šíravé poznámky, kterými Bohuslav Balbín německého historika Melchiora Goldasta z Haiminsfeldu počastoval. Ke vztahu Bohuslava Balbína ke Goldastovu dílu viz Antonín REZEK, *P. Bohuslav Balbín T.J. Jeho život a práce*, Praha 1908, s. 216–217.

⁵ KP Teplá, kn. 36, f. 13v–15v.

⁶ Balbínovy dopisy (KP Teplá, kn. 36, f. 85r–121v) dokumentují, že nejméně od 7. 9. do 13. 12. 1680 se jejich odesílatel zdržoval v Duchcově, pak přijal pozvání blízkých osekých cisterciáků a od 19. 12. 1680 do 24. 1. 1681 pobýval v tomto klášteře. Celkem devět Balbínových dopisů z Duchcova a dva z Oseka je převážně věnováno vědeckým zájmům – tak v listu z 29. 10. se Bohuslav Balbín věnoval různým šlechtickým rodokmenům a 14. 10. se chlubil příznivým ohlasem prvního dílu svých *Miscellanei* i v prostředí „heretických“ akademií – v tomtéž listu se zmínil o tom, že podle jeho zpráv města Jihlava a Německý Brod již celá vymřela na mor. V téže době 3. října 1680 si mezi výkazy o počtu zemřelých v Praze a Vídni Alois Hackenschmidt připsal poznámku, že si z kláštera vypůjčil první díl análů, aby jej opsal na žádost „*R. P. Bohuslavi Aloysii Balbini S.J. regni Bohemiae chronologi*“ (KP Teplá, kn. 36, f. 89r).

⁷ KP Teplá, kn. 36, f. 60v. Dopis je datován „*Tepla hora 4 vespertina 1. Julii 1680*“ a Balbínem podepsán: „*servulus paralyssimus alter Aloysiolululus*“.

⁸ KP Teplá, kn. 36, f. 72r.

⁹ Anonymní portrét vznikl patrně za života Aloise Hackenschmidta a nachází se v majetku premonstrátského kláštera v Teplé. Podle tohoto portréru byla vyhotovena rytina (sign. *Niderhofer fecit*) publikovaná i ve známé práci Františka Martina Pelcla (Franz Martin PELZEL, *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, 4. Band, Prag 1782, vložen ke s. 59). List v předloze adresovaný Bohuslavu Balbínovi byl rytcem ztvárněn odložený na okraji rámu.

tak započten mezi učené premonstráty v práci Lienhardtově¹⁰ a stal se jediným zástupcem tepelské kanonie v díle Františka Martina Pelcla, přinášejícím informace o významných českých a moravských učencích a umělcích. Pelcl zde připomíná přátelství Aloise Hackenschmidta s jezuitou Janem Gamensem a Bohuslavem Balbínem a také Hackenschmidtův podíl na Balbínových *Miscellaneích*.¹¹ Obdobně strahovský knihovník a autor monografie věnované dějinám českých a moravských premonstrátských kanonií Dominik K. Čermák charakterizoval působení opata Rajmunda I. Wilferta i touto větou: „*Do této doby, jakož i jeho nástupce* (tj. Fridricha II. Uhla), *připadá působení učeného premonstráta Tepelského a horlivého spolupracovníka Balbínova Aloysia Hackenschmieda.*“¹²

V roce 1888, kdy Adolf Patera uveřejnil svou edici Balbínových listů Aloisovi Hackenschmidtovi,¹³ se jméno příjemce trvale usadilo v odborné literatuře – bohužel jen jako jméno Balbínova korespondenta a „*pilného pomocníka*“. Obdobně redukováný obraz podává i jeden z největších znalců Balbínova díla Josef Vítězslav Šimák v úvodu edice Hackenschmidtových listů určených Janu Gamansovi: „*Hackenschmidt (†1683), professor theologie v klášteře Tepelském, nebyl, tuším, tvůrčím pracovníkem, nenalezl jsem alespoň přes pilné hledání práce od něho tištěné... Z dopisů těch a z hojnějších, jež Hackenschmidtovi psal Balbín, viděti, že kněz tento náležel do nevelikého hloučku opravdových přátel Balbínových, kteří stejně se zaníceným patriotou lnuli k ponižené vlasti a hleděli probuditi ji nadšenou prací na poli domácí historie. Hackenschmidt nemohl rovnati se Balbínovi ani vzděláním, ani povoláním, ale za to tím obětovněji mu pomáhal. A pracuje horlivě i pro vzdáleného a cizího Gamanse jen proto, že Gamans miní sepsati historii obdivovaného, velikého Karla. Shání originály listin a kronik v sousedních klášteřích, dává je opisovati nebo je opisuje sám, a to kupodivu bez valných pochybení, každý téměř svůj list provází takovým příspěvkem, jen aby co nejvíce přispěl. Největší radostí jest mu pomáhati mužům tak vzácným a důležitým tak významným. Nadšeně referuje o Balbínovi a jeho dílech, těší se z pokroků jeho a veliké naděje klade v oba své vědecké přátele, sám přitom skromniče ustupuje v pozadí.*“¹⁴

Ve stejném duchu jsou nesené i další zmínky o Aloisovi Janu Hackenschmidtovi v jiných Šimákových studiích, včetně připravované a nevydané edice Balbínovy korespondence.¹⁵ I pro Antonína Rejzka,¹⁶ Josefa Pelikána¹⁷ a pro autory nejnovější balbínovské monografie Jana P. Kučery a Jiřího Raka¹⁸ zůstal Alois Hackenschmidt pouze adresátem Balbínových listů a případně jeho obětavým spolupracovníkem. Alespoň základní informace o tepelském

¹⁰ Georgius LIENHARDT, *Spiritus literarius Norbertinus a scabiosis Casimiri Oudini calumniis vindicatus*, Augustae Vindelicorum 1771, s. 254.

¹¹ F. M. PELZEL, *Abbildungen*, s. 64: „*Seine Litterärfreunde waren die berühmten zwei Jesuiten, Johann Gamans und Bohuslav Balbin. Für ersteren hatte er Beyträge zu einer Lebenbeschreibung des römischen Kaisers Karl IV. gesammelt, und übersichtl. An den Miscellanea historica Bohemiae, die Balbin heraus gab, hatte unser Hackenschmid [sic!] grossen Antheil, wie aus den Briefen dieser beyden Gelehrten zu sehen ist.*“

¹² Dominik K. ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, Praha 1877, s. 380–381.

¹³ A. PATERA, *Dopisy*. Edice byla vydána na základě konvolutu originálů 47 Balbínových listů z let 1664–1667 uchovávaných v tepelském archivu pod číslem 1288 a 1289. Kromě dopisů B. Balbína se zde nacházely – editorem nevydané – 2 dopisy jezuitů Jana Tannera (9. 11. 1662) a Jana Zimmermanna (26. 5. 1663).

¹⁴ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Z dopisů P. Al. Hackenschmidta, přítele Balbínova, P. J. Gamansovi S.J. z let 1665–1667*, zvláštní otisk z Věstníku Královské české společnosti nauk, třída historická, Praha 1912, s. 1–2.

¹⁵ Z větší části nezpracovaná rozsáhlá pozůstalost Josefa Vítězslava Šimáka se nachází v Archivu Akademie věd České republiky.

¹⁶ A. REJZEK, *P. Bohuslav Balbín T.J.*, s. 171–187.

¹⁷ Josef PELIKÁN, *Balbínovy pomůcky a prameny. Příspěvek k studiím o Balbínově vlastivědě*, Praha 1936, s. 53–54, 56–57, 62, 68–69, 71.

¹⁸ Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 91, 96.

historikovi a archiváři přinášejí stručné životopisné medailonky ve slovnících¹⁹ a práce věnované tepelským análům.²⁰

Díky rozsáhlému dílu je možné životní osudy jednoho z nejvýraznějších tepelských historiků podrobněji rekonstruovat. V jeho písemné pozůstalosti najdeme nejen deník se zápisy z let 1656–1676,²¹ ale také vlastní životopis, soupis všech míst, na nichž kázal, seznam věcí a zejména knih, jež měl k dispozici, popis zdravotního stavu, výčet přátel, s nimiž si dopisoval, sbírku vlastních epitafů či přepis vlastního životopisu jeho otce Jakuba Hackenschmidta.²²

Jakub Hackenschmidt byl soukenický mistr, sokolovský měšťan, radní a později i správce městské pokladny a soudce. Dožil se osmdesáti let a v pěti manželstvích se mu narodilo celkem 14 dětí. Budoucí tepelský analista pocházel ze třetího manželství s Marií, jmenovanou Tyrolkin. Narodil se 11. ledna 1626. Téhož dne byl pokřtěn tepelským kanovníkem Řehořem Rigelem v sokolovském farním kostele sv. Jakuba a po svém kmotrovi radním Janu Steidelovi obdržel jméno Jan.²³ Jako šestiletý začal navštěvovat sokolovskou školu a roku 1640 nastoupil na jezuitské gymnázium v Chebu. O prázdninách 1642 se v Sokolově poprvé setkal s jezuitským scholastikem Bohuslavem Balbínem, který doprovázel svého spolubratra Rodriga Arriagu na cestě po Českém království.

V prosinci téhož roku syntaktista Jan Hackenschmidt svá studia přerušil a vstoupil do služeb držitele sokolovského panství Jana Hartvika, svobodného pána z Nostic. Se svým pánem pobýval především v Praze, kde také 15. května 1644 přijal v jezuitském kostele sv. Salvátora svátost biřmování a s ní i jméno bl. Aloise Gonzagy z téhož řádu. Díky přimluvě Jana Knipmana, který byl zpovědníkem Marie Kateřiny, manželky svobodného pána z Nostic, se o dva roky později mohl vrátit na studia a pokračovat v arcibiskupském semináři. Zde byl jeho spolužákem další významný historik pobělohorské doby Tomáš Pešina z Čechorodu. O něco později navázal i celoživotní kontakt s jezuitským teologem Karlem Grobendoncem či rektorem semináře Jindřichem Meckenburgerem. Obdobně jako Bohuslav Balbín i Jan Hackenschmidt se aktivně zúčastnil bojů při obraně Starého Města pražského proti Švédům.

Roku 1650 získal bakalářský a o rok později také magisterský titul z filozofie obhajobou tezí, které v obou případech věnoval svému mecenáši Janu Hartvikovi, (v té době již)

¹⁹ André Leon GOOVAERTS, *Ecrivains, artistes et savants de l'Ordre de Prémontré. Dictionnaire bio-bibliographique*, I, Bruxelles 1899, s. 343; Tyž, *Ecrivains, artistes et savants de l'Ordre de Prémontré. Dictionnaire bio-bibliographique*, III, Bruxelles 1907, s. 71, a Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, *Bibliografický slovník archivářů českých zemí*, Praha 2000, s. 200–201 (heslo zpracovala Jana Chaloupková).

²⁰ A. L. ZERLIK, *Annales monasterii Teplensis*, Tomus II, *Analecta Praemonstratensia* 37, 1961, s. 152–154; František HOFFMANN, *Tepelské anály*, Studie o rukopisech 27, 1989–1990, s. 95–110; Tyž, *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá*, Praha – Teplá 1999, s. 46; Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století. (Disertační práce obhájená na Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU)*, Brno 2005.

²¹ KP Teplá, kn. 29.

²² KP Teplá, kn 12, f. 8v–9r (stručný životopis); kn. 28, f. 108r–117r (*Vita humilis fratris Aloysii professi Teplensis conscripta 1668 5. Novembris*); kn. 33a, f. 109r (seznam míst, kde Alois Hackenschmidt kázal), 161v–162r (*Inventarium seu descriptio rerum, quarum usum habet fr. Aloysius k 3. 3. 1674*); kn. 32, f. 47v (*Descriptio status corporalis* z listopadu 1667); kn. 35, f. 122r (zpráva o špatném zdravotním stavu od doktora Langhoffa z Chebu), 129v (seznam korespondenčních přátel), 40r, v (vlastní epitafy); kn. 32, f. 182r (*Vita mei clarissimi patris, prout is eam propria manu ante mortem consignavit*).

²³ Kromě již citovaných autobiografických poznámek je třeba upozornit na knihy životopisů tepelských profesů, dnes uložené v Národní knihovně České republiky Praha, fond Knihovna premonstrátů Teplá (dále NK Praha), sign. d 66 či A 61. Podle druhého rukopisu chybně převzala dosavadní literatura jako datum Hackenschmidtova narození 10. leden 1626.

hraběti z Nostic, královskému místodržícímu a prezidentovi nad apelacemi.²⁴ Na pražské univerzitě pokračoval studiem práv až do července 1655, kdy se stal preceptorem Jana Václava Ignáce, svobodného pána z Oppersdorfu, dědice častolovického panství. Se svým chráněncem nejprve podnikl prázdninovou cestu po východních Čechách, Kladsku a přilehlé části Slezska,²⁵ poté se oba vydali do Ingolstadtu, kde se 27. října imatrikulovali na tamní univerzitě. Jan Hackenschmidt pokračoval ve studiu práv a podle vlastních slov navštěvoval přednášky o trestním procesu a o Zlaté bule Karla IV. Po roce studií však Ingolstadt opustil a 27. srpna 1656, ve svých třiceti letech, zažádal o přijetí v tepelské kanonii.

Jeho žádost byla příznivě vyřízena a po necelém měsíci pobytu v konventu přijal při oblačce 21. listopadu 1656 řeholní jméno Alois. Co jej přimělo k vstupu do tepelské kanonie, není zcela zřejmé – doživotní přátelské vazby, vědecké zájmy i spisovatelské ambice jej mohly přivést spíše k jezuitům,²⁶ zatímco několikaletá právnická studia a znalost šlechtického prostředí mu mohla ulehčit kariéru zeměpanského, stavovského či vrchnostenského úředníka. Lze předpokládat, že i představení kanonie si kladli obdobnou otázku a schopnosti postaršího novice si různě prověřovali – krátce po oblačce, počátkem roku 1657, jej nechali před konventem v refektáři přednést tři řeči, aktuálně svázané s liturgickými svátky či výročím opata Ambrože Trötschera.²⁷ Alois Jan Hackenschmidt noviciát úspěšně absolvoval, 8. prosince 1657 složil věčné sliby (profesi) a 25. března následujícího roku přijal kněžské svěcení. 12. května 1658 slavil svou první mešní oběť a jeho primatelem byl Rajmund I. Wilfert, který byl o měsíc později zvolen tepelským opatem.

Nový představený důvěřoval schopnostem i oddanosti svého chráněnce – po krátkém působení ve funkci kantora a sakristána jej jmenoval svým sekretářem a roku 1660 také provizorem. Avšak zatímco Alois Hackenschmidt byl po dvou letech z náročného úřadu provizora uvolněn a jmenován domácím učitelem kanonického práva, jako opatův sekretář je doložen ještě roku 1668.²⁸ V letech 1658–1669 postupně zavedl čtyři svazky opisů opatovy odeslané korespondence,²⁹ do nichž zachycoval částečně i znění vlastních listů, které si vyměňoval se svými učenými přáteli. A tak zatímco mezi adresáty Hackenschmidtových listů nalezneme známá jména Bohuslava Balbína, Jana Tannera, Jana Gamanse či Karla Grobendonecqa, příjemci opatových listů byli zemští úředníci, okolní šlechtici a držitelé panství, městské rady Jáchymova, Chebu a Plzně, pražský arcibiskup, členové konzistoře, představení různých řeholních domů, zejména premonstrátských kanonií, i generální opat řádu.

²⁴ Popisy obou tezí, popisy jejich titulních listů a věnování zanesl Alois Hackenschmidt do svých poznámek (KP Teplá, kn. 28, f. 109r–112r).

²⁵ Itinerář zmíněné cesty, seznam navštívených pozoruhodností a zejména výčet urozených příbuzných Jana Václava Ignáce z Oppersdorfu, se kterými se Jan Hackenschmidt seznámil, tvoří velmi zajímavou pasáž jeho autobiografie (KP Teplá, kn. 28, f. 113v–114v).

²⁶ F. M. PELZEL, *Abbildungen*, s. 61, píše, že jezuité Jana Hackenschmidta lákali do svých řad, ovšem během přerušení studia za švédského vpádu do Čech roku 1648 se jmenovaný setkal s tepelskými premonstráty a do Tovaryšstva nakonec nevstoupil. Zdroj těchto informací není jasný a ve vlastním Hackenschmidtově životopise tyto informace nenajdeme. Faktem zůstává velký počet jeho přátel z Tovaryšstva i množství zpráv o jezuitských domech, které několiknásobně převyšuje pozornost, již autor věnoval Teplé či jiným premonstrátským kanoniím.

²⁷ KP Teplá, kn. 33a, f. 102v–105r – 5. 1. 1657 o útěku Krista do Egypta, 6. 2. 1657 o očišťování Panny Marie a 9. 4. 1657 k opatu Ambrožovi.

²⁸ Datum, kdy byl Alois Hackenschmidt uvolněn z funkce sekretáře, není zcela jasné. Již 1. 5. 1667 byl jmenován kaplanem ve městě Teplá, zdá se však, že do opatovy kanceláře ještě nějaký čas docházel a vyřizoval některé spisy, a to až do roku 1669. Jako sekretář se podepisuje ještě v roce 1668 na vysvědčení tepelského varhaníka Jiřího Salomona.

²⁹ KP Teplá, kn. 39 (zachycuje korespondenci z let 1658–1662), 40 (1662–1664), 41 (1664–1665), 42 (1665–1670).

Jako stylizátor opatových písemností využíval Alois Hackenschmidt svých právnických znalostí a záhy jeho pověst překročila hranice kanonie. Na podzim roku 1661 jej strahovský opat Vincenc Makarius Franck požádal, aby prohlédl jeho práci o právech otců opatů.³⁰ Téma to bylo v této době značně výbušné – strahovský opat byl otcem opatem nejen tepelského kláštera, ale i většiny dalších premonstrátských kanonií v Čechách, přičemž s představenými některých z nich (Doksany, Želiv) byl v otevřeném konfliktu. Proč požádal o oponenturu svého díla Aloise Hackenschmidta, není zcela jasné. Kromě respektu k jeho právnickým znalostem mohl svou roli sehrát příbuzenský vztah či pokus získat tepelského konventuála do svých služeb.³¹ Výsledkem Hackenschmidtova úsilí se stal útlý svazček čtrnácti folií, kam písař přepsal nejen samotný traktát strahovského opata, ale také poznámky Aloise Hackenschmidta, shrnuté do 13 bodů a nazvané *Notae circa Tractatum de iure patrum abbatum*.³²

V roli opatova sekretáře a přísězného notáře Alois Hackenschmidt doprovázel opata Rajmunda I. při vizitacích, provinciálních kapitolách i při soudním projednávání útěků některých řeholníků.³³ Podrobný popis velké cesty tepelského opata a vizitátora české cirkárie Rajmunda I. Wilferta po českých a moravských kanoniích v létě a na podzim roku 1665 vtělil přísězný sekretář Alois Hackenschmidt do rukopisu, obsahujícího jak oficiální dokumenty (tj. oznámení o příjezdu, výpovědi všech řeholníků či řeholnic a protokoly z minulého i probíhajícího šetření v konventu), tak vyžádané písemnosti k historii domu, a také podrobné vyličení cesty, zajímavostí i společenských příležitostí, které vizitaci doprovázely. Velmi podrobný a zajímavý manuskript, který se žánrově pohybuje mezi cestopisem a úřední knihou, vznikl s jistým časovým odstupem na základě deníkových záznamů a poznámek a byl roku 1672 Aloisem Hackenschmidtem věnován následujícímu opatovi Fridrichu II. Uhlovi.³⁴

Velká cesta s vizitátorem Rajmundem I. Wilfertem vzdálila Aloise Hackenschmidta jiné literární práci – sepisování druhého svazku tepelských análů. Pověření napsat pokračování prvního dílu domácí historie, který roku 1621 dokončil Václav Schilling,³⁵ bylo Aloisu Hackenschmidtovi uděleno 16. dubna 1664 a bylo spojeno i s omluvou pravidelné účasti

³⁰ O Franckově dosud nezjištěném autorství traktátu svědčí jeho vlastní deník, v němž zmiňuje zahájení i ukončení práce (Královská kanonie premonstrátů v Praze na Strahově, knihovna (dále jen Strahov), sign. DJ III 1, p. 71 a 77, k 22. 7. 1661 a 11. 8. 1661) i zaslání práce k oponentuře (pag. 111 k datu 30. 11. 1661).

³¹ O příbuzenství mezi oběma muži se ovšem dovidáme jen z deníku opata Vincence Makaria Francka (Strahov, sign. DJ III 1, p. 409, k 17. 1. 1664 či p. 478, k 17. 9. 1664), veškerá díla Aloise Hackenschmidta – i jeho vlastní rodokmen – o tomto příbuzenství mlčí. Možnou narážku lze hledat v dopisu opatu Vincencovi z 1. 1. 1665 (KP Teplá, kn. 41, f. 149r). O snaze opata získat Aloise Hackenschmidta svědčí opět jen opatův deník (Strahov, sign. DJ III 1, p. 839, k 30. 8 a 1. 9. 1667) – zajímavá je však skutečnost, že k tomuto jednání došlo krátce poté, co byl Alois Hackenschmidt ustanoven tepelským kaplanem, a tak vzdálen z opatské kanceláře.

³² NK Praha, sign. E 3. Zdá se pravděpodobně, že s touto první velkou veřejně známou prací Aloise Hackenschmidta souvisí také koncept, psaný jeho rukou a zachovaný v tepelské sbírce zlomků (NK Praha, sign. fragm. 223 – viz F. HOFFMANN, *Soupis rukopisů*, s. 668).

³³ Jednalo se o dva uprchlé strahovské kanovníky Jakuba Zwittingera, jehož případ se projednával v Teplé (KP Teplá, kn. 33a, f. 119v–123r), a Vojtěcha Sypského, jenž nalezl útočiště v Želivi. Jeho případ podrobně dokumentuje *Relatio Sypskiana*, obsažená KP Teplá, kn. 37.

³⁴ KP Teplá, kn. 7. Proč se Alois Hackenschmidt rozhodl tento rukopis věnovat opatu Uhlovi, nevíme. Důvodem mohlo být jeho přání seznámit se se stavem ostatních kanonií cirkárie či naopak nepříliš úspěšná snaha Aloise Hackenschmidta upozornit nového opata na sebe a své schopnosti. Některé informace, které mohly být pramenem pro sepsání tohoto rukopisu, se nacházejí v KP Teplá, kn. 29, f. 26r–27r, a kn. 33, f. 100r–101r.

³⁵ NK Praha, sign. A 47/1. O prvním svazku tepelských análů a jejich autorovi blíže viz literatura jmenovaná v poznámce 20, dále ještě A. L. ZERLIK, *Annales monasterii Teplensis*, Tomus I, *Analecta Praemonstratensia* 37, 1961, s. 147–152, či Karel DOLISTA, *Tepelský klášter v pozdní gotice a renesanci*, *Minulosti západočeského kraje* 5, 1967, s. 173–197.

na společné chórové modlitbě. Nově jmenovaný analista navzdory četným dalším povinnostem vyplnil očekávání představených a o tři roky později, 11. listopadu 1667, předal opatu Rajmundu I. Wilfertovi rukopis čítající téměř 900 popsaných stran, který zachycoval třicetileté působení opata Ondřeje Eberspacha.³⁶ Jeho podrobné analistické zpracování zachytilo nejen události v kanonii a mimo ni v letech 1599–1629, ale přebohatými exkurzy a opisy dokumentů se vracelo i k starším událostem. Výsledkem byl faktograficky bohatý, ovšem značně nepřehledný text.

V době, kdy dokončoval čistopis svého nejrozsáhlejšího díla, si Alois Hackenschmidt vytvořil také pro vlastní potřebu seznam 124 tepelských profesů od nástupu opata Ondřeje Eberspacha až do své současnosti.³⁷ Jako základ mu v srpnu roku 1667 posloužila kniha profesí vedená jednotlivými opaty, jejíž sdělení obohatil fakty získanými z jiných zdrojů – nejspíše díky rozhovorům s jednotlivými kanovníky.

Zatímco nevelký rukopis vzniklý v létě roku 1667 přinášel stručné, spíše heslovité biografické údaje, v pozdějších letech přistoupil Alois Hackenschmidt k sepsání podrobných životopisů významnějších spolubratřích, které měl vesměs možnost poznat osobně. Do konce svého života tak vylíčil životní osudy celkem 41 kanovníků, mezi jinými chotěšovských proboštů Zachariáše Bandhauera a Vojtěcha Peletze a tepelských opatů Ambrože Trötschera a Rajmunda I. Wilferta. Životopis posledně jmenovaného, plánovaný na 240 stran, však zůstal nedokončen.³⁸

Je otázkou, zda je možné dávat do vzájemné souvislosti nedokončení životopisu s náhlou změnou v postavení Aloise Hackenschmidta, který byl 1. května 1667 jmenován kaplanem ve městě Teplá. Přestože začlenění konventuála do farní správy bylo ostatními vnímáno jako ocenění jeho schopností a zásluh, tepelskému analistovi to přineslo další rozsáhlé povinnosti a znamenalo to odchod z kanonie a vzdálení se od pramenů opatského archivu. Tento odstup zvětšilo ještě vyslání do Horšovského Týna, kde od června 1669 Alois Hackenschmidt působil jako kazatel u Adama Matyáše hraběte z Trautmannsdorfu a po půl roce jako farář v nedaleké vsi Hostouň. I když mu zjevně imponovalo šlechtické prostředí, v němž se pohyboval, a dokázal využít i přístup k nové a pro něj do té doby neznámé literatuře, již 13. prosince 1671 se znovu objevuje ve funkci tepelského kaplana.

Přestože jeho pověst analytika a historika přesáhla tepelskou komunitu – jak je možné usuzovat z listu, kterým jej 16. listopadu 1673 někdejší převor benediktinského kláštera v Kladrubech požádal o pomoc při psaní análů vlastního domu³⁹ – omezovala se literární činnost Aloise Hackenschmidta v těchto letech spíše jen na opisování úředních dokumentů, osobní korespondence, novinových zpráv a na vytváření nejrůznějších seznamů, přehledů a drobných pojednání. Tyto texty,⁴⁰ které v plné míře naplňují heslo *nulla dies sine linea*, vznikaly od Hackenschmidtova vstupu do tepelské kanonie⁴¹ až téměř do jeho smrti (poslední záznam je z července roku 1682).⁴² Jednotně byly svázány nejspíše na jaře roku 1679

³⁶ NK Praha, sign. A 47/2.

³⁷ KP Teplá, kn. 12.

³⁸ NK Praha, sign. e 56.

³⁹ KP Teplá, kn. 33a, f. 142r.

⁴⁰ KP Teplá, kn. 28–37 (včetně kn. 33a).

⁴¹ Nejstarší zápisky hlásící se do října roku 1656, kdy Alois Hackenschmidt vstoupil do tepelské kandidatury, jsou v jeho deníku (KP Teplá, kn. 29). Byly však zapsány pravděpodobně později. Do druhé poloviny šedesátých let je možné vztáhnout i počátky knih opisů opatské korespondence (KP Teplá, kn. 30) či knih výpisků z literatury (KP Teplá, kn. 28).

⁴² KP Teplá, kn. 36, f. 178r – jedná se o opis novinové zprávy datované ve Vídni 8. 7. 1682.

(jak o tom svědčí vazba posledního svazku) a autor je neopomněl nazvat podle v té době vydaného prvního svazku Balbínových *Miscellanei*.

Zatímco však *Miscellanea* Bohuslava Balbína mají jasnou a přehlednou strukturu, o jedenácti svazcích *Miscellanei* Aloise Hackenschmidta to říci nelze. Po bližším seznámení je zřetelné, že máme před sebou několik typů knih, jak ostatně ukazují i Hackenschmidtovy názvy. Je zde deník (*Ephemerides seu diarium et in ordine liber 2us*), kopiář (přijaté) opatské korespondence (*Copiae litterarum et in ordine liber 3^{tus}*) a devět knih *Miscellanei* (*Miscellaneorum liber 4^{tus} et in ordine primus ab anno 1626* apod.), které se však obsahově rozpadají na další čtyři skupiny, z nichž poslední tvoří konvolut přijaté korespondence a opisů pramenů (*Miscellanea varia compilata per fratrem Aloysium Hackenschmidt professum Teplensem et parochum Cladrubiensem*).⁴³

Je možné společně s Františkem Hoffmannem předpokládat, že ačkoli Alois Hackenschmidt „*nashromáždil množství pramenného materiálu, ... nemohl se odhodlat nebo nebyl schopen tento materiál ve větším rozsahu zpracovat. Miscellanea můžeme proto považovat za přípravný materiál ke klášterním análům*“.⁴⁴ Ale právě druhá kniha *Miscellanei*, vzniklá mezi lety 1673–1674, prozrazuje Hackenschmidtův úmysl pokračovat ve psaní tepelských análů. Poznamenal si zde totiž náčrt předmluvy k třetímu plánovanému svazku, který však nikdy nenapsal.

Dne 10. srpna 1676 byl Hackenschmidt investován na inkorporovanou faru v Ovesných Kladrubech a téhož roku opat Fridrich II. Uhl jmenoval i nového analistu tepelské kanonie, podpřevora Gilberta Stiela. I když nově jmenovaný analista ke svému předchůdci zachovával úctu, udržoval s ním korespondenci a nakonec pečoval i o jeho písemný odkaz,⁴⁵ je možné předpokládat, že i toto jmenování podpořilo rezignaci Aloise Hackenschmidta. Výmluvným svědectvím je několik vět, kterými uzavřel další verzi svého „vizitačního cestopisu“ z roku 1665: „*Nikdo nemá žádnou touhu, aby psal, co neviděl ani nečetl a také neslyšel. Historie je plná omylů, nic jistého nemůže být přidáno. Kdo nám dnes dá zprávu o prvním opatu Tepelském?*“⁴⁶

Vyslovená skepse odráží jen část pocitů, které provázely Hackenschmidtovo šestileté působení v Ovesných Kladrubech. Zcela jiný pohled nám zprostředkovává již vzpomenu-tá korespondence s Bohuslavem Balbínem či tři svazky *Miscellanei*, které byly napsány právě v této době. Mezi nejrůznějšími opisy a přehledy zde najdeme i seznam majetku Aloise Hackenschmidta k 12. dubnu 1681. Kromě dobytka (3 koní, 8 krav, 4 prasat, 10 ovcí, 6 beránek, 6 slepic, 1 kohouta a 5 husí) a věcí osobní potřeby (kožich) je zde zaneseno 79 knih, z čehož 33 děl bylo vypůjčeno z klášterní knihovny.⁴⁷ Skladba vlastních i vypůjčených titulů dobře dokládá Hackenschmidtovy zájmy, které se odrážely i v jeho literární

⁴³ Kromě těchto základních názvů (deník, kopiář, kniha *Miscellanei*), které ovšem zdaleka nejsou dostačující na to, aby badatele připravily na velmi pestrobarevný obsah každého rukopisu, je zde ještě další určení. Je jím vlastní pořadové číslo rukopisu v řadě *Miscellanei* (*...in ordine liber...*), zajišťující jakési chronologické řazení, nikoliv ovšem podle doby vzniku písemnosti, ale podle obsahu. Zmatečně toto řazení působí zejména proto, že i v nejstarší knize (*Miscellaneorum liber 4^{tus} et in ordine primus ab anno 1626*) jsou věci značně mladší a v jiných knihách jsou zase opsány listiny, hlásící se svou datací výrazně před rok 1626.

⁴⁴ F. HOFFMANN, *Tepelské analý*, s. 97.

⁴⁵ Gilbert Stiel, autor deníku kanonie z let 1676–1686 (dnes součást devátého svazku tepelských análů, NK Praha, sign. A 47/9), byl patrně prvním čtenářem Hackenschmidtových *Miscellanei* a k pěti svazkům z nich vytvořil či alespoň doplnil potřebné rejstříky (jedná se o svazky KP Teplá, kn. 30, 31, 33a, 34, 36). Obdobným rejstříkem obohatil i Hackenschmidtův druhý díl tepelských análů.

⁴⁶ KP Teplá, kn. 33a, f. 101r.

⁴⁷ KP Teplá, kn. 36, f. 130r, v.

tvorbě. Zatímco první třetinu tisků tvoří díla teologická, zaměřená však spíše na konkrétní pastorační praxi, a knihy liturgické (latinská a německá bible, evangeliář, katechismus, breviář, příručky pro faráře a zpovědníky, homiletická literatura), druhé dvě třetiny tvoří práce z obojího práva a historie. Mezi právníckými tituly nalezneme například *Corpus iuris civilis* a *Corpus iuris canonici*, *Böhmische Landesordnung*, *Encyklopedia universi juris*, *Ius canonicum Corvini*, *Ius Bohemicum Weingarten*, *Zoëthius In Digesta et Decretales*, *Beckers De jure publico*, *Privilegia juristarum* a mnohé další.

Poslední třetina z již zmiňovaného soupisu knih Aloise Hackenschmidta se týká historie. Mezi tituly vypůjčenými z klášterní bibliotéky nalezneme dílo lotrinského opata Serváce de Lairuels *Optica regularium*, hůře identifikovatelné knihy nazvané *Chronologia pontificum et caesarum Romanorum* a *Elogia regum Bohemiae*, *Kroniku českou* Václava Hájka z Libočan (*Compendium Hageci scriptum*), historický kalendář Prokopa Lupáče z Hlaváčova (*Ephemerides Lupacii*) a konečně slavné dílo exulanta Pavla Stránského ze Zapské Stránky *O státě českém* (*Historia Bohemica Stransky*). Naopak mezi tituly, které kladrubský farář Alois hrdě označoval za své, nalezneme *Život sv. Norberta*, *Život sv. Aloise* a *Zázraky sv. Ignáce*, dílo Jiřího Crugeria známé pod názvem *Sacri pulveres* (*Crugerii menses novem*), Alberta Chanovského z Dlouhé Vsi *Vestigium Bohemiae piae* a jeho životopis od Jana Bohuslava Tannera (*Vestigium Bohemiae piae et Vita P. Chanovsky*), tisk věnovaný svatovítské katedrále *Phosphorus Septicornis* Tomáše Jana Pešiny z Čechorodu a zejména práce Bohuslava Balbína. Ty jsou označeny jako *R. P. Balbini Opera omnia* a je možné předpokládat, že kromě popisu Svaté Hory u Příbrami a života arcibiskupa Arnošta z Pardubic (*Historia Sacromontana et Ernestus P. Balbini*), který zachycují položky obdobného seznamu o sedm let dříve,⁴⁸ zde byly zaneseny i *Epitome historica rerum Bohemicarum* a vydané svazky *Miscellaneí*.

Rok po vyhotovení zmíněného soupisu knih a dalšího majetku rezignoval Alois Jan Hackenschmidt ze zdravotních důvodů na funkci kladrubského faráře a odešel zpět do tepelské kanonie, kde 6. dubna 1683 zemřel. Jeho odchod narušil síť vědeckých a přátelských vazeb, která se vytvářela kolem Bohuslava Balbína a kterou „starší literatura většinou označovala jako *Balbínův kruh*“. Mezi těchto několik lidí „spojených přátelskými svazky, stejnými vědeckými zájmy a shodnými názory“⁴⁹ bývají počítáni krom Bohuslava Balbína jezuité Jiří Crugerijs, Jan Kořínek, Jan Tanner, litoměřický biskup Maxmilián Rudolf Schleinitz a děkan svatovítské kapituly Tomáš Pešina z Čechorodu. Zatímco jmenované spojoval „široký patriotický proud, živěný z velké míry historickými reminiscencemi“⁵⁰ řadí se Alois Hackenschmidt se svou neznalostí češtiny a výhradně zemským vlastenectvím k těm, kteří ve svých přátelích nalézali oporu pro své úsilí shromáždit a zachránit rozptýlené prameny, dobrat se vědecké pravdy a napsat nové přesnější a podrobnější historické práce. Zdá se, že právě toto bylo pole, na němž se potkali Alois Hackenschmidt, Bohuslav Balbín i další historici.⁵¹

⁴⁸ Tento starší seznam knih se hlásí k 3. březnu 1674 (KP Teplá, kn. 33a, f. 161v–162r) a obsahuje 36 titulů, vypůjčených z klášterní knihovny, a 50 vlastních, nepočítaje v to „*varia manuscripta, collectanea, theses etc.*“.

⁴⁹ J. P. KUČERA – J. RAK, *Bohuslav Balbín*, s. 175.

⁵⁰ Tamtéž, s. 181.

⁵¹ Zřetelně se zde rýsuje nejméně dvě vzájemně se překrývající sociální sítě, které Bohuslav Balbín svou akribií, znalostí pramenů, pilí a v neposlední řadě také pověstí největšího českého historika spoluvytvářel, a také zprostředkovával kontakty mezi jejími členy. Většina těchto kontaktů byla realizována písemně, mnozí členové se mezi sebou osobně nikdy nepoznali. A přestože jejich listy obsahují mnoho z dobové rétoriky, nelze pochybovat o tom, že zmíněné vazby mezi jednotlivci byly silné a realizovaly se nejen skrze pravidelnou a častou

Antipatie mezi jezuitů a premonstrátů, které se objevují na konci 17. a po celé 18. století, poznamenaly však také pohled následovníků na Hackenschmidtovo dílo a jeho hodnotu. Pozdější tepelský analista Hyacinth Calcus, jemuž představení v roce 1697 nařídili udělat obsah Hackenschmidtových *Miscellanei*, se v úvodu své práce přezíravě vyjadřuje o „*jesuitarum correspondentias*“,⁵² kterou Hackenschmidtovo dílo z větší části obsahuje. Jedná se přitom nepochybně o ty pasáže, které dosud čekají na docenění a využití při hlubším zkoumání řádového dějepisce v zemích Koruny české 17. a 18. století.

Příloha

Přehled děl Aloise Jana Hackenschmidta

Období vzniku	Název díla odpovídající obsahu, původní název, rozsah, jazyk	Signatura
1658–1662	Kniha opisů odeslané opatovy korespondence (s několika listy signovanými A. Hackenschmidtem jako opatovým sekretářem a historickými poznámkami). Na prvním listu (f. Ir): <i>Copiae litterarum sub regimine reverendissimi et amplissimi domini domini Raymundi Wilfert abbatis Teplensis expeditarum. Opera et sedulitate P. Aloysii Hackenschmidt canonici Teplensis ordinis Praemonstratensis philosophiae magistri, et iurium candidati ab anno MDCLVIII. I + 181 f., lat. (něm.)</i>	KP Teplá, kn. 39
1662–1664	Kniha opisů odeslané opatovy korespondence (s listy signovanými A. Hackenschmidtem jako opatovým sekretářem, s opisy korespondence přijaté a s historickými poznámkami). Na přední desce: N ^o 2 ^{do} . <i>Copeybuch anno 1662.</i> Na prvním listu (f. Ir): <i>Litterarii conceptus sub felici regimine reverendissimi et amplissimi in Christo patris ac domini, domini Raymundi monasterii Teplensis canonicorum regularium sacri ordinis Praemonstratensis abbatis, studio fratris Aloysii Hackenschmidt Falconoviensis canonici Teplensis et secretarii ab anno MDCLXI in Julio. I + 269 f., lat. (něm.)</i>	KP Teplá, kn. 40
1664–1665	Kniha opisů odeslané opatovy korespondence (s listy signovanými A. Hackenschmidtem jako opatovým sekretářem, s opisy korespondence přijaté a s historickými poznámkami). Na přední desce: N.3. <i>Copeybuch 1664.</i> Na prvním listu (f. Ir): <i>Copiae litterarum sub reverendissimo et amplissimo domino praelato, domino Raymundo Wilfert, ecclesiae Teplensis canonicorum regularium sacri ordinis Praemonstratensis abbate nec non eiusdem candidae religionis per Regnum Bohemiae et provincias incorporatas visitatore expeditarum manu fratris Aloysii secretarii ab anno 1664 in Junio. I + 286 f., lat. (něm.)</i>	KP Teplá, kn. 41

korespondenci, ale také zapůjčením či opisem potřebných pramenů a literatury, nezištně poskytovanými radami a také doporučeními, otevírajícími nepřístupné knihovny a archivy (zde je také možné připomenout Hackenschmidtovo zprostředkující působení ve věci Balbínových studijních zájmů v premonstrátských kanoniích Chotěšově a Doksanech či u benediktinů v Kladrubech u Stříbra). Bohuslav Balbín, Alois Hackenschmidt i někteří další premonstrátské analisté tak společně vytvářeli základní obrysy vědecké spolupráce na historickém poli.

⁵² NK Praha, sign. A 47/5, f. 151r. Je také pravděpodobné, že to byl právě Hyacinth Calcus, který při pročítání Hackenschmidtových *Miscellanei* připsal k seznamu 14 *correspondentes f. Aloysii*, zapsaných na konci května 1670, poznámku „*ex Jesuitis precipue*“ (KP Teplá, kn. 29, f. 79v).

Období vzniku	Název díla odpovídající obsahu, původní název, rozsah, jazyk	Signatura
1665–1670	Kniha opisů odeslané opatovy korespondence (s listy signovanými A. Hackenschmidtem jako opatovým sekretářem, s opisy korespondence přijaté a s historickými poznámkami). Na přední desce: <i>N.4. Anno 1665, May.</i> Na prvním listu (f. 1r): <i>Liber epistolarum seu copiarum sub reverendissimo et amplissimo domino Raymundo Willferth, ecclesiae Teplensis canonicorum regularium sacri ordinis Praemonstratensis abbate eiusdem candidae religionis per Regnum Bohemiae et provincias incorporatas legitimi et caesareae auctoritate confirmati visitatoris expeditarum labore et manu fratris Aloysii secretarii ab anno MDCLXV XXX May. I + 228 f., lat. (něm.)</i>	KP Teplá, kn. 42
1661 listopad	Kritické poznámky k dílu Vincence Makaria Francka <i>Tractatus de iure patrum abbatum</i>. Název dle popisu rukopisů: [<i>Aloysius Hackenschmidt [?]: Tractatus de iure patrum abbatum canonici ordinis Praemonstratensis, respectu vicariorum generalium</i>] 14 f., lat.	NK Praha, sign. E 3
1672	Akta z vizitací opata Raymunda I. Wilferta v kanoniích české cirkárie v červenci až říjnu roku 1665. Na titulním listu (p. 6): <i>Acta canonica visitationis a reverendissimo et amplissimo domino domino Raymundo Wilfert dignissimo abbate Teplensi per provincias caesareae Bohemicam-Moravicam-Austriacam et Silesiacam visitatore generali anno 1665 in Julio, Augusto, Septembri, Octobri peracta, pro futurorum directione compilata et dicata honori reverendissimi et amplissimi domini domini Friderici Uhl pariter dignissimi domini abbatis Teplensis sacrae caesaris majestatis consilarii ab humili fratre Aloysio Hackenschmidt professo Teplensi, dicti visitationis secretario jurato, anno 1672 dominica Jubilate, 235 p., lat., něm.</i>	KP Teplá, kn. 7
1664–1667	Tepelské anály – 2. svazek, období vlády opata Ondřeje Ebersbacha 1599–1629. Na titulním listu (f. 1r): <i>Tomus II. Annalium monasterii Teplensis sacri et canonici ordinis Praemonstratensis in Regno Bohemiae compilatus a fratre Aloysio, eiusdem loci et ordinis professo sacerdote, anno MDCLXVII. 527 f., lat. (něm.)</i>	NK Praha, sign. A 47/2
1667 srpen	Seznam tepelských kanovníků 1600–1667, vypsáný z knihy profesů. Na prvním listu (f. 1r): <i>Numerus et ordo canonicorum Praemonstratensium in monasterio Teplensi sub reverendissimo domino domino Andrea Ebersbach abbate, qui prae fuit annis 30, mensibus III, diebus III professum. 12 f., lat.</i>	KP Teplá, kn. 12
1673?–1680	Životopisy 41 tepelských kanovníků. Název dle popisu rukopisů: [<i>Aloysius Hackenschmidt, Lebengeschichten der 41 Prämonstratenser im Kloster Teplá</i>] 490 p., něm.	NK Praha, sign. e 56
1658–1662	Miscellanea – Kniha opisů přijaté opatovy korespondence (s několika dopisy určenými A. Hackenschmidtovi). Na titulním listu (f. 1r): <i>Copiae litterarum et in ordine liber 3^{tius}</i> a na následujícím listě (fol. 11r): <i>Copiae litterarum ad reverendissimum et amplissimum dominum dominum Raymundum abbatem Teplensem datarum, industria P. Aloysii Hackenschmidt canonici Praemonstratensium conscriptarum ab anno MDCLVIII usque 1662. 165 f., lat., něm.</i>	KP Teplá, kn. 30

Období vzniku	Název díla odpovídající obsahu, původní název, rozsah, jazyk	Signatura
1663–1670	Miscellanea – Kniha opisů opatovy korespondence, zejména související s funkcí generálního vizitátora, a soubor písemností týkajících se záležitostí české cirkárie. Na titulním listu (f. Ir): <i>Liber quintus miscellaneorum et in ordine liber 4^{mus} ab anno 1663</i> . I + 268 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 31
1667?–1669	Miscellanea – Kniha historických poznámek a výpisů z literatury i pramenů. Na př. předsádce: <i>Miscellaneorum liber 4^{mus} et in ordine primus ab anno 1626</i> . III + 192 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 28
1670–1674	Miscellanea – Kniha historických poznámek a výpisů z literatury i pramenů. Na př. předsádce: <i>Miscellaneorum liber 3^{tus} et in ordine 6^{mus}</i> . I + 178 + 44' f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 33
(1656) 1667–1676	Miscellanea – Osobní deník. Na titulní straně <i>Ephemerides seu diarium et in ordine liber 2^{dus}</i> . 214 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 29
1666–1673	Miscellanea – Kniha konceptů opatovy i soukromé korespondence, poznámek a výpisů. Na př. předsádce: <i>Copeybuch</i> , na f. Ir: <i>Liber I miscellaneorum seu copiarum ab anno 1666 et in ordine liber 5us</i> . I + 222 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 32
1673–1674	Miscellanea – Kniha opisů převážně soukromé korespondence, poznámek a výpisů. Na titulním listu (f. I r): <i>Liber miscellaneorum 2^{dus} et in ordine liber 7^{mus}</i> . I + 184 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 33a
1674–1678	Miscellanea – Kniha opisů převážně soukromé korespondence, poznámek a výpisů. Na titulním listu (f. Ir): <i>Liber miscellaneorum 6us et in ordine liber octavus</i> . I + 288 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 34
1678–1680	Miscellanea – Kniha opisů převážně soukromé korespondence, poznámek a výpisů. Na př. předsádce: <i>Liber miscellaneorum 7^{mus} et in ordine liber nonus</i> . 223 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 35
1680–1682	Miscellanea – Kniha opisů převážně soukromé korespondence, poznámek a výpisů. Na př. předsádce: <i>Liber miscellaneorum 8us et in ordine liber decimus</i> . 178 f. (číslovaných) lat., něm.	KP Teplá, kn. 36
1679 svázáno	Miscellanea – Konvolut originálů přijaté korespondence a opisů pramenů. Na př. předsádce: <i>Miscellanea varia compilata per fratrum Aloysium Hackenschmidt professum Teplensem et parochum Cladrubiensem</i> , na f. Ir: <i>Liber miscellanenorum nonus et in ordine liber undecimus et ultimus</i> . I + 370 f., lat., něm.	KP Teplá, kn. 37

Rytina (signovaná *Niderhofer fecit*) představuje Aloise Jana Hackenschmidta na základě dobového portrétu, dnes uloženého v tepelském klášteře.

Převzato z publikace: Franz Martin PELZEL, *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, 4. Band, Prag 1782 (vlozeno před s. 59).

P. Aloysius a s. Balbino. Leben und Werk von Alois Johann Hackenschmidt, Annalist aus Tepl und Freund Bohuslav Balbins

ZUSAMMENFASSUNG

Der Titel der Studie ist der Unterschrift Alois Johann Hackenschmidts in einem Brief vom 28. Juni 1664 entnommen, in welchem er seine freundschaftliche, als Schüler zugleich aber auch ergebene Beziehung zu dem bedeutenden tschechischen Historiker Bohuslav Alois Balbin demonstriert.

Der zukünftige Prämonstratenser des Stiftes Tepl (Teplá), Johann Hackenschmidt, wurde am 11. Januar 1626 in Falkenau (Sokolov) in der Familie eines Tuchmachermeisters und Stadtrates geboren. Nach Beendigung der Stadtschule in Falkenau besuchte er das Jesuitengymnasium in Eger (Cheb). Im Dezember 1642 verließ er das Gymnasium und trat in die Dienste von Johann Hartwig Freiherr von Nostitz, Besitzer der Herrschaft von Falkenau, der es ihm vier Jahre lang ermöglichte, seine Studien in Prag fortzusetzen. Im Jahre 1651 nahm er als Magister der Philosophie das Studium der Rechte an der Prager Universität auf, vier Jahre später studierte er – jetzt bereits als Präzeptor von Johann Wenzel Ignaz Freiherr von Oppersdorf – an der Juristenfakultät der Universität Ingolstadt weiter. Am 21. November 1656 trat er als Novize in die Prämonstratenserkanonie in Tepl ein und nahm den Namen Alois an. Ein Jahr später legte er das ewige Gelöbnis ab und erhielt am 25. März die Priesterweihe.

Der Beginn seiner literarischen Tätigkeit, die insbesondere auf Geschichte und Kirchenrecht ausgerichtet war, ist mit Abt Raimund I. Wilfert verbunden. Als Sekretär des Abtes legte Alois Johann Hackenschmidt ein vierbändiges Register der Abt-Korrespondenz an, in einer weiteren Handschrift hielt er den Verlauf seiner Visitationsreisen in böhmische und mährische Kanonien fest. Als Rechtsgelehrter opponierte er gegen die Arbeit von Vinzenz Makarius Franck, Abt des Klosters Strahov, die der Jurisdiktion der Äbte der Mutterklöster gewidmet war. Den Lebensschicksalen Abt Wilferts sowie 40 weiterer Kanoniker des Stifts Tepl widmete er ein Buch mit Biographien. Neben einer konzisen Übersicht seiner Mitbrüder verfasste er noch einen umfangreichen zweiten Band der Tepler Annalen. Darüber hinaus ist er Autor von elf Bänden *Miscellanea*, in denen man Tagebuchnotizen, Briefabschriften, historische und juristische Abhandlungen sowie Literaturrezensionen findet.

Die nach der berühmten Arbeit Bohuslav Balbins benannten *Miscellanea* entstanden Hackenschmidts ganzes Leben lang, insbesondere nachdem er von seiner Funktion als Sekretär des Abtes entbunden war. Vom 1. Mai 1667 an war Hackenschmidt in der Seelsorge tätig, zunächst als Kaplan in der Stadt Tepl, danach als Prediger bei Adam Matthias Graf Trautmannsdorf und als Administrator in dem Städtchen Hostau (Hostouň u Horšovského Týna). Im Jahre 1676 wurde er zum Pfarrer in Habakladrau (Ovesné Kladruby) ernannt, wo er bis zu seinem Tode am 6. April 1683 wirkte.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter